

Paul Le Blanc: Lenin bakom förvanskningarna

[Recension av Tariq Alis *The Dilemmas of Lenin: Terrorism, War, Empire, Love, Revolution*, [*Leninismens dilemman: terrorism, krig, imperium, kärlek, revolution*]* Verso 2017. Ur [International Socialist Review](#), april 2017. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Detta viktiga verk om Lenins liv och tid, och hans revolutionära tänkande och praktik, har skrivits av en viktig personlighet inom den internationella vänstern, och är vad några skulle kalla ”en litterär händelse”. Tariq Alis vitala bidrag under detta bolsjevikrevolutionens jubileumsår fångslar läsaren med en aktiv, kritisk kunskap när han ger sig i kast med korsningarna mellan historia, kultur och politik.

Man påminns om Edmund Wilsons klassiker från 1940, *To the Finland Station* [Till Finlandsstationen], där denne store litteraturkritiker använde en liknande bred medvetenhet och kunskap för att berätta för sina läsare om de personer och idéer som formade socialismens och den ryska revolutionens historia. En skillnad är att Ali koncentrerar sig på centralfiguren Vladimir Iljij Uljanov – internationellt känd under sin revolutionära pseudonym ”Lenin”. En annan är att denna författare (till skillnad från Wilson) under sitt liv har gjort erfarenheter som stridbar aktivist inom den revolutionära rörelsen. Det ger honom en ingående känsla för mycket av det han berättar om i sin historia. En tredje skillnad är att vi erbjuds en dramatisk berättelse som täcker hela Lenins liv, i synnerhet det som hände efter 1917. Slutligen kommer den under ett annat ögonblick i historien – inte mitt under den stalinistiska byråkratins tyranni, utan årtionden efter kommunismens sammanbrott.

Det är slående att detta viktiga bidrag till studiet av Lenin genomgående verkar ignorera så mycket av senare tids arbeten. Det finns – i alla fall uttalat – inte ens en viskning eller axelryckning angående de viktiga bidragen från Lars Lih, August Nimtz, Alan Shandro, Antonio Negri, Tamás Krausz, John Riddell eller Eric Blanc. Ali verkar nöja sig med att använda det som existerade innan denna rad av författare genomförde sin egen omfattande forskning. Resultatet är ändå mycket rikhaltigt – men kunde ha varit ännu mycket rikare om han hade tagit itu med mer av problemen och kontroverserna inom den ryska socialdemokratin, för vilka Lenin var så central (Lih, Blanc), samspelet mellan politisk filosofi, ekonomi och praktisk strategi i Lenins tänkande (Shandro, Krausz, Negri), Lenins anmärkningsvärt intensiva intresse för valkampanjer (Nimtz) och hans roll under Kommunistiska internationalens fyra första kongresser (Riddell).

Men den bok som Ali *verkligt* valde att skriva är på många sätt utomordentligt bra. Hans mycket noggrant analyserande metodologi kan till en början vara avskräckande, med sina hopp mellan diskussioner om olika strömningar inom den ryska arbetarhistorien, litteratur, anarkism, internationella revolutionära rörelser, etc. Men dessa (som det kan verka) sidospår härrör alltid, eller nästan alltid, ur Lenins erfarenheter, tänkande och politiska praktik, och ger en mångsidig bild av denna store revolutionär (och mycket intressanta person) som saknas i så många andra redogörelser.

* En del av boken, om kvinnors roll under revolutionen, finns översatt till svenska på [marxistarkivet](#) – öa.

Ännu en styrka är att Ali – till skillnad från så många av de vanliga och fortfarande inflytelserika tolkningar som härstammar från Kalla krigsperioden – har fördjupat sig i att verkligen läsa och begrunda vad Lenin faktiskt skrev. Gång på gång bjuds vi på diskussioner om Lenins teorier som inte är ett uppkok av någon annans tolkning (eller misstolkning) utan istället hämtar stoff från hur revolutionären själv förklarade hur han tänkte.

Utmaningar

Ali ansluter sig till andra seriösa forskare för att avslöja den förtalande beskrivningen av Lenin som en omänsklig elitist och massmördande totalitär fanatiker. *Leninismens dilemman* visar mer än nog att den bolsjevikiska ledaren, den organisation han ledde och den kamp han – med kompromisslöst revolutionärt allvar – gick i täten för, hade radikalt demokratiska och humanistiska mål, känslor och funktionssätt (givetvis inom de begränsningar som det tsaristiska förtrycket satte upp, precis som för alla revolutionärer i Ryssland). Ali förnekar inte att dessa kvalitéer överväldigades av de upprepade fruktansvärda kriserna 1918-1921, men han ser det för vad det var: nödgärder som gick fel och blev permanenta, en tragisk utveckling som är central för ”Lenins dilemman”.

Ali har inte heller något till övers för sagan om att Lenin misstrodde arbetarklassen. Vissa har påstått att ”verkliga arbetare” bara ville att man skulle erövra bättre förhållanden under kapitalismen med hjälp av fackföreningarna, och att bolsjevikledaren därför hade för avsikt att upprätta de revolutionära intellektuellas diktatur som knuffade arbetarna framåt mot socialismen. Som Antonio Gramsci senare på ett omtalat sätt skulle förklara, betraktade leninismens *aktualitet* (Lenins ”leninism”) *alla* människor som intellektuella under danande. Det var en metod för att utveckla *arbetarintellektuella* som en demokratiskt kollektiv Modern furste. ”Medvetna” arbetaraktivister skulle bygga en revolutionär arbetarrörelse. En sådan rörelse skulle engagera sig i fackföreningarna och i kampen för reformer, på samma gång som den spred det socialistiska medvetandet. Den skulle kunna erövra den politiska makten (”vinna den demokratiska kampen”, som Marx och Engels hade uttryckt det) och upprätta socialismens gemensamma välde.

Sedan är det frågan om musiken. Ali uttrycker det bra med en elegant sväng:

En gång sa Lenin till Maxim Gorkij på Capri, att han för att bli revolutionär var tvungen att ge upp tre laster: schack, latin och musik. Hans berömda anmärkning, som hade att göra med att han inte kunde lyssna på Beethovens *Pathétique* därför att den gjorde honom ”mjuk”, förvrängs ofta genom att tas ur sitt sammanhang, och många borgarbrackor tog den ibland bokstavligt. Lenin slutade i själva verket aldrig att lyssna på musik, vilket hela kretsen kring honom visste. [Inessa] Armand var själv en talangfull pianist och spelade ofta för honom. Lenin kunde sjunga bra, och han överraskade Volskij i Genève när de, medan de klättrade uppför ett berg, kom till en så vacker utsikt att de stannade för att titta på den under tystnad. Plötsligt brast Lenin ut i sång, en dikt av Nekrasov som lovprisade naturen, vilket överraskade sällskapet ännu mer.

Lars Lih har under senare år varit särskilt duktig på att betona och dokumentera (i huvudsak med ryskspråkiga källor) just dessa punkter, och har för detta fått utbredd och välförtjänt uppskattning. Det som *Leninismens dilemman* visar – och påpekar utifrån sedan länge tillgängliga engelskspråkiga källor – är att det inte finns någon bra ursäkt för de groteska men alltför vanliga förvanskningarna av Lenin i de engelsktalande länderna. Det hjälper också till att röja vägen för en

seriös bedömning av inte bara den ryska revolutionens verkliga historia, utan också vad Lenin har att erbjuda humanistiska och demokratiskt sinnade personer som idag lutar åt att kämpa för en bättre värld.

Utan att nämna Lih vid namn finns det samtidigt en uppenbar skarp åsiktsskillnad mellan honom och Ali, angående Lihs omstörtande tolkning av den grundläggande kontinuiteten mellan Lenin och de flesta bolsjevikledarna i början av 1917, efter att folket hade störtat monarkin. Trotskij var en av de mest framstående skildrarna av den klyfta som 1917 öppnade sig kring Lenins ”Aprilteser” – där många ledande kamrater ryggade tillbaka från Lenins uppfattning att den provisoriska regeringen skulle störtas till förmån för ”all makt åt sovjeterna” och en proletär socialistisk revolution. Ali återupprepar den vanliga versionen: ”De flesta ledarna på hemmaplan var på väg mot en försoning med mensjevikerna [socialister som var för ett förbund mellan arbetare och kapitalister under den demokratiska revolutionen]. Och Kamenev och Stalin avskedade stackars Molotov som redaktör för *Pravda* för att han var alltför obetänksam och radikal.” Det krävdes en Lenin – som kom tillbaka från utlandet med en klarare uppfattning om den ”större bilden” och att man beslutsamt måste fortsätta framåt – för att samla en bolsjevikisk majoritet för att få de ”gammalbolsjevikiska” ledarna (i synnerhet den alltför foglige Lev Kamenev) i linje med vad som måste göras.

Under det senaste decenniet har Lih hävdade att Kamenev hade mer rätt än fel i denna diskussion, att diskussionen själv har överdrivits, att det var Lenin (som i viss mån hade gått överstyr) som måste föras tillbaka till den traditionella bolsjevikiska linjen, som han själv hade formulerat i argumenten för att det var ett förbund mellan arbetare och bönder som skulle göra den demokratiska revolutionen, som *senare* skulle följas av en socialistisk seger. Denna ”gammalbolsjevikiska” inriktning var, hävdar Lih, lämpligast för de nya revolutionära uppgifterna, vilket Kamenev skickligt visade vid denna tid, och som (påstår Lih) Lenin till sist medgav. Men Ali håller helt enkelt inte med: ”Vissa revisionistiska akademiker tvingas förr eller senare komma på en ny version, och med hjälp av noga utvalda dokument ’bevisa’ att det i själva verket inte alls fanns några verkliga motsättningar, och att partiet var på samma spår som Lenin, som helt enkelt måste rättas till i en eller två tvistefrågor, och så vidare.”

Han fortsätter med att hävda att de interna konflikter som Lenins Aprilteser gav upphov till ”suddades ut ur den senare officiella historieskrivningen, och – vilket är mer överraskande – ur Krupskajas memoarer.” Men denna sista punkt (mer en rad Ali kastar ur sig än någon central del i hans resonemang) är helt enkelt inte rätt. Krupskajas redogörelse i *Lenin* är kort och koncis:

Lenin framlade sin syn på vad som borde göras i några teser. Han bedömde situationen, skisserade klart och tydligt de mål som borde uppnås och vägarna till dem. Kamraterna blev till en början förvirrade på något sätt. Många tyckte att Iljitj ställde frågan på ett alltför tillspetsat sätt, att det ännu var för tidigt att tala om den socialistiska revolutionen.

Hon konstaterar att Lenins teser publicerades i bolsjevikernas tidning *Pravda*, åtföljda av en polemik från Kamenev ”där han tog avstånd från teserna. Kamenev hävdade att teserna var Lenins personliga ståndpunkt som inte delades av vare sig *Pravda* eller centralkommitténs byrå. Det var inte Lenins teser som hade antagits av bolsjevikdelegaterna på sammanträdet där Lenin höll sitt tal, utan CK-byråns teser, hävdade Kamenev.” Hon avslutar: ”En kamp tog vid inom bolsjevik-

organisationen. Den var inte långvarig.” Partiet ändrade sig utifrån Apriltesernas linjer. Allt detta ger trovärdighet åt den tolkning som Ali förespråkar.

Man kan argumentera att Lih och andra gör rätt i att protestera mot en nedlåtande inställning till Kamenev och andra bolsjevikveteraner – men Ali klargör att hans främsta intresse är att avvisa de akademiker som på nytt minskar den klyfta som skiljer Lenin från en mycket speciell ”gammal-bolsjevik” – Josef Stalin. I samma andetag som Ali beklagar ”revisionistiska akademiker”, hudflänger han Stephen Kotkins nya Stalinbiografi för att den hävdar ”att Lenins sista testamente (som bland annat fördömde Stalins ’grovhet’ och auktoritära manér) förfalskades av hans änka och sekreterare!” (Han hänvisar sedan läsarna till Tony Woods mer detaljerade kritik av Kotkin i *New Left Review* nr 95, september-oktober 2015.)

Leninismens dilemma hävdar att det allra största dilemma handlade om vad Stalin gjorde i Lenins namn – till att börja med den andaktsfulla mumifieringen av bolsjevikledarens kropp. ”Revolutionären förvandlades till ett bysantiskt helgon”, konstaterar Ali. ”Efter att ha mumifierat Lenin skulle kommittémännen och deras ledare inom några få år också mumifiera hans idéer.” Han lägger fram detta talande citat från Lenins *Stat och revolution*, om personer som felaktigt hävdar att de genomför revolutionärernas arbete men istället skändar dem: ”Efter deras död görs försök att förvandla dem till menlösa helgon, så att säga kanonisera dem, ge deras namn en viss ryktbarhet för att ’trösta’ de förtryckta klasserna och slå blå dunster i ögonen på dem, medan den revolutionära teorins innehåll urholkas och banaliseras och dess revolutionära skärpa avtrubbas.”

Ali vidhåller bestämt att den äkta leninismen måste betraktas som stalinismens motsats. Som Georg Lukács en gång uttryckte det: under Stalin ”förvandlades leninismen, i vilken Marx’ anda levde, till sin raka motsats”, och den ideologiska förvanskning ”som Stalin och hans apparat systematiskt byggde upp, [måste] slitas i stycken”. Ali kunde inte vara mer överens: ”Och det enda man kan hoppas på är, att när hans kropp väl begravs, kommer en del av hans idéer, i synnerhet de som gällde politikens företrädare, imperialismen, självbestämmandet och kommunstaten att återuppstå.”

Teman

Men att avslöja myter är helt underordnat bokens centrala kvalité, som kan definieras som att belysa hur stora teman sammanstrålar. Man behöver inte gå med på Alis samtliga tolkningar för att stimuleras, informeras och berikas av det han har gjort. Rubrikerna på de sju huvuddelar i vilka bokens 16 kapitel organiseras antyder vad som väntar den lyckosamma läsaren – ”Terrorism och utopi”, ”Internationalism”, ”Socialism”, ”Imperier och krig”, ”1917-1920: Stater och revolutioner”, ”Frågan om kvinnor”, ”Låt oss möta den sista striden”.

På denna breda litterära målarduk finns en hel del som stimulerar ens tänkande. När Ali undersöker det anarkistiska och socialistrevolutionära våld som var förhärskande i det sena 1800-talets Ryssland (en tradition som på ett ödesdigert sätt lockade Lenins äldre bror), begrundar Ali på ett intressant sätt de likheter och skillnader som finns med dagens religiöst fundamentalistiska självmordsbombare. Han går vidare och föreslår vad han betraktar som ett kreativt samspel i Lenins egna begrepp mellan den anarkistiska traditionen och de marxistiska perspektiven. Detta visar sig speciellt i det mycket förtroliga samtalet 1918 mellan en väldigt respektfull Lenin och den mycket

kritiske, åldrige anarkistiske teoretikern Peter Kropotkin, där de två var överens om att den bolsjevikiska regimen gjorde alltför många misstag och var alltför byråkratisk, och båda höll med om målet med en socialism utan stat. Men Lenin förklarar: ”Vi behöver inte individuella terroristattentat, och det borde anarkisterna ha förstått för länge sedan. Bara med massorna, genom massorna.... Alla andra metoder, inklusive anarkisternas, har förpassats till historiens ingemansland.”

Ali går vidare och pekar på den charmerande praktiken hos den socialistiska massrörelsen, som sporrades av den marxistiska teorin och genom August Bebels och Karl Kautskys arbete skapades i Tyskland – samtidigt som han också beskriver Lenins chock och fasa när denna imponerande byggnad moraliskt och politiskt föll samman när det imperialistiska världskriget exploderade 1914. De som har läst ögonvittnesskildringar av John Reed, Albert Rhys Williams och Leo Trotskij kommer inte att hitta mycket nytt om själva bolsjevikrevolutionen 1917, men Alis skickliga användning av icke marxistiska källor (som Dominic Lievens *The End of Tsarist Russia: The March to World War I and Revolution* [Slutet för det tsaristiska Ryssland: Marschen mot Första världskriget och revolutionen]) förstärker förvisso det han har att säga. När han utförligt analyserar det ryska inbördeskriget verkar Lenin tona bort i bakgrunden – men man fascineras av Alis diskussion om de metodologiska konflikterna mellan Röda arméns arrogante befälhavare Leo Trotskij och en försvarare av ”proletära” militära metoder (Stalin), liksom Röda arméns general Michail N Tuchatjevskijs perspektiv – allt förstärkt genom att använda John Ericsons studie från 1962, *The Soviet High Command: A Military-Political History, 1918-1941* [Det sovjetiska högsta befälet: en militär-politisk historia, 1918-1941].

Ali reflekterar också över det Marx en gång kallade ”den feminina oron” under den revolutionära rörelsens utveckling – från de ryska revolutionära terroristerna Sofia Perovskaja och Vera Figner, till den marxistiska feministen Clara Zetkins avgörande bidrag i Tyskland och internationellt, och med kulmen i arbetena och teorierna från centrala personligheter i den tidiga sovjetrepubliken, som Alexandra Kollontaj och Inessa Armand. Och han uppmärksammar det Moshe Lewin en gång kallade ”Lenins sista strid”^{*} mot det som skulle blomma ut i den byråkratiska och dödliga tyranni som har kallats ”stalinism”.

Felaktigheter

I varje verk av denna omfattning är det oundvikligt att det smyger sig in felaktigheter. Det finns mindre misstag i denna utmärkta bok, men också flera betydande sådana som inte på något sätt är avgörande för flödet och kraften i Alis redogörelse. De kan med lätthet rensas ut i framtida utgåvor. Två dyker upp i kapitel 15 (med titeln ”Till det bittra slutet”), som behandlar de enorma svårigheterna omedelbart efter oktoberrevolutionen. Dessa år av utländska invasioner, förödande ekonomiska blockader och brutalt inbördeskrig kom att bli kända som ”krigskommunismen”.

Under trycket från händelserna nationaliserades ekonomin under denna period alltför snabbt och utsattes för extrema försök till central planering. Med tanke på de enorma skador som ekonomin redan hade drabbats av, tillsammans med den ryska ekonomins historiska underutveckling och

* Finns på marxistarkiv.se, [Lenins sista strid](#) – öa.

arbetarnas betydande brist på erfarenhet vad gällde att övervaka en komplicerad ekonomis funktion, bidrog detta till ett flertal problem. Det uppstod allt större flaskhalsar och allt fler driftavbrott samt växande ilska, i synnerhet bland de arbetare och bönder som ursprungligen hade stött den bolsjevikiska revolutionen. Många blev uppretade över det byråkratiska krånglet och åtföljande auktoritärt översitteri.

Resultatet blev en ökning av ilska strejker av arbetare och desperata bonderevolter, och det fullskaliga upproret i början av 1921 i vad som hade varit ett bolsjevikiskt fäste, örlogsbasen Kronstadt utanför et "Röda Petrograd". Den bolsjevikiska regimen slog ner upproret skoningslöst – men samtidigt genomdrev Lenin och andra en dramatisk förändring av regimen övergripande ekonomiska program. Detta kom att bli känt som den Nya ekonomiska politiken (NEP) som varade från 1921 till 1928. NEP innebar en reträtt i riktning mot kapitalism, att komma bort från den extrema ekonomiska centraliseringen, uppmuntra en utbredd användning av marknadsmekanismer, tillåta privata företag att blomstra över en stor del av Sovjetryssland. Vändningen lättade på en del av de värsta problemen som hade orsakat missnöje, fick igång ekonomin igen, bidrog till en ökning av både produktion och produktivitet, och hjälpte till att tillfredsställa många mänskliga behov samtidigt som den skapade ekonomiska överskott. Den skapade också ökande ojämlikhet, korruption och – slutligen – nya motsättningar och källor till missnöje.

Detta är faktorer som Ali lägger fram i "Till det bittra slutet", men det finns en olycklig sammanblandning av detaljerna, som ger intryck av att NEP infördes med början 1920 och att upproret i Kronstadt 1921 delvis var en reaktion på dess negativa sidor. Men det ännu inte tillkännagivna NEP kunde inte bli måltavla för rebellerna i Kronstadt – de verkliga målen var krigskommunismen och den auktoritära politik som hängde samman med den. Mycket av det Ali skriver på dessa sidor är bra, men i en framtida utgåva kommer det att bli nödvändigt att få kronologin rätt.

Det andra viktiga felet har att göra med Arbetaroppositionen, en olikänkande fraktion i det ryska kommunistpartiet under ledning av den erfarna arbetarbolsjeviken Alexander Sjljapnikov och den feministiska bolsjeviken Alexandra Kollontaj. Sjljapnikov, Kollontaj och deras anhängare i partiet argumenterade mot krigskommunismens auktoritära och byråkratiska politik och för att tillämpa de ursprungliga tankar som hade besjälat oktoberrevolutionen (för att inte tala om Lenins egna "Aprilteser" och hans bok från 1917, *Stat och revolution*). Arbetaroppositionen hade uppådat ett avsevärt stöd under hela 1920, även om den klart besegrades vid kommunistpartiets tionde kongress i mars 1921. Vid samma kongress förkunnades NEP, tillsammans med ett förmodat "tillfälligt" fraktionsförbud. Ali säger felaktigt att det var här som Lenin utan framgång föreslog att Arbetaroppositionen skulle uteslutas. Uteslutningen av Sjljapnikov föreslogs (och avvisades) i själva verket flera månader senare, i augusti 1921, och anledningen var Sjljapnikovs öppna angrepp på NEP – som antogs bryta mot resolutionen mot fraktioner. Återigen fångas situationens grundläggande dynamik trots en (reparerbar) felplacering av detaljerna.

Styrkor

Faktum kvarstår att *Lenins dilemman* utgör en otroligt kraftfull, översiktlig och insiktsfull studie av en av 1900-talets centrala revolutionära figurer. Bokens kvalitéer strålar samman och gör denna

figur till en intensivt mänsklig person, och inte den tecknade staty som dominerade de officiella biografierna från 1930-talet till 1970-talets sovjetperiod. Det visar sig speciellt i det sätt på vilket Ali behandlar Lenins förhållande till Julius Martov och Inessa Armand.

Under fem år – 1898 till 1903 – var Lenin och Martov ”nära kamrater och vänner”, och båda tilltalade varandra med det familjära ryska pronomenet *ty* [du]. De delade förpliktigandet att bygga ett centraliserat Ryskt socialdemokratiskt arbetarparti, och ”det tidiga samarbetet mellan den unge Lenin och den unge Martov var exemplariskt”, skriver Ali. ”De arbetade bra ihop på *Iskra*, och både Lenin och många andra beundrade den bitska moraliska tonen i Martovs artiklar som fördömde olika sidor hos enväldet.” Sakta men säkert började dock nyanskillnader dra dem åt olika håll. Medan Martov till en början upplevde att ”det var Lenins personlighet, hans domderande stil, hans vägran att kompromissa, hans enastående övertygelse att han hade rätt, snarare än någon viktig politisk fråga, som var skyldig till sprickan”, så misstänkte Lenin alltmer det motsatta. Efter den organisatoriska splittringen 1903 blev de ledare för de rivaliserande fraktionerna, bolsjeviker och mensjeviker.

Under fraktionsstrider i samma parti kan, som Ali konstaterar, ”ett ögonblicks obetänksamhet och osäkerhet” krossa gamla vänskaper. Lenin upphörde aldrig att beklaga att han hade förlorat denna nära vän som hade blivit mensjevikisk motståndare, och han blev alltid hoppfull när deras fraktioner verkade närma sig varandra politiskt. När Martov ådrog sig tuberkulos i början på 1920-talet blev han djupt bekymrad över mensjevikledarens hälsa. Ali hävdar, vilket inte är orimligt, att Lenin särskilt mycket beklagade att deras relationer hade upphört när den tidiga sovjetrepublikens dilemman förvärrades. När han själv fick sin slutgiltiga sjukdom kommenterade han bedrövat till Krupskaja: ”De säger att Martov också håller på att dö.” Efter att Martov hade dött hade en ibland yrande Lenin – när han närmade sig sin egen död – svårt att acceptera att hans gamle vän definitivt var borta, och krävde att man skulle ordna ett möte.

Det har förekommit diskussioner om Lenins relation med Inessa Armand. ”Den enda orsaken till mysteriet var”, enligt Ali, ”Lenins hemlighetsfullhet om *alla* personliga frågor, och de helgon-skildrare som efter hans död förvandlade honom till ett bysantinskt, heligt, ofelbart och rent helgon, som bara var tänkt att dyrkas. Det är den globala Leninkultens tragedi.” Han nämner två mycket upplysande biografier om den anmärkningsvärda Armand. En, av Michael Pearson, håller med om den vida utbredda tron att hon och Lenin var älskare. Den andra, en tidigare och till och med ännu mer detaljerad studie av den framstående historikern Ralph Carter Elwood, är absolut inte av samma åsikt. I en artikel som Elwood skrev ett årtionde efter sin biografi, ändrade han faktiskt – på basis av ytterligare information – sin bedömning, och dokumenterade kärleken mellan de två revolutionärerna.

Lenins dilemman kommenterar, att för Armands familj ”var hennes affär med Lenin ingen hemlighet. Det var den inte heller för Lenins kamrater i exil”, inklusive Nadezjda Krupskaja. ”Kärlborgerliga levnadstecknare som skriver att det inte kunde ha varit någon affär eftersom [Armand] och Krupskaja förblev vänner, gör det för att överföra sina egna värderingar på bolsjeviker”, skriver Ali. ”Krupskaja, Kollontaj, Zetkin, [Angelica] Balabanova och troligen [Rosa] Luxemburg kände till Lenins ’förälskelse’.” Ett ögonvittne som såg Lenin vid Armands begravning 1920 efter hennes

död i tyfus, erinrade sig: ”Han verkade ha sjunkit ihop, hans keps täckte nästan ansiktet, hans ögon var dränkta i tårar som han med största ansträngning höll tillbaka.”

Det som slår denna recensent som en allvarlig lucka i *Lenins dilemman* – och som förminskar både porträttet av Lenin och diskussionen om relationen mellan Lenin och Armand, är Alis underlåtenhet att med större allvar ta itu med den person som Nadezjda Krupskaja var, och vilken sorts förhållande hon hade till Lenin. Man slås förstas av hur hennes yttre förändrades: från den intelligenta och beslutsamma uppsynen hos den attraktiva unga idealist som den unge Lenin gifte sig med, till den kunniga, beslutsamma, härdade revolutionären senare i livet, vars ”utseende” inte bara hade ändrats av ålder utan också av sjukdom, en sköldkörtelsjukdom som ibland kallas Graves sjukdom. Men på olika foton av Krupskaja och Lenin tillsammans, liksom i hennes memoarer, är banden mellan dem helt uppenbara. Hennes *Lenin* är i själva verket en ovärderlig källa till Lenins liv och tänkande. I sin dagbok från 1935 (innan Krupskajas framtvungade offentliga kapitulation inför de fruktansvärda utrensningarna och rättegångarna i slutet av 1930-talet) kommenterade Trotskij – helt riktigt – att hon trots enorma påtryckningar från stalinisterna ”konsekvent och bestämt [hade] vägrat att handla mot sitt eget samvete”. Det är olyckligt att Alis undersökande intelligens inte fortsatte längre på denna speciella väg.

Kamrater och ledarskap

Det finns många fler vägar som *Lenins dilemman* inte heller följer. Man längtar efter att Ali skulle använda sitt kunnande på den häpnadsväckande lärde mångsysslaren Alexander Bogdanov – läkare, ekonom, filosof och science fiction-författare – som till en början ledde bolsjevikfraktionen tillsammans med Lenin. Efter den enorma taktiska brytningen 1907-1911 fördömde Bogdanov konsekvent Lenins övergång från väpnad kamp till ”reformistiskt” parlamentariskt och fackligt arbete, och Lenin gav igen med skarpa fördömanden för ”ultravänsterism” och krossade honom filosofiskt i *Materialism och empiriokriticism*.

Till Bogdanovs inflytelserika vänsterbolsjevikiska fraktion drogs också den lysande kulturkritikern Anatolij Lunatjarskij, vars allvarligt menade religiösa engagemang (som på ett kunnigt sätt har analyserats i ett nyligen utkommet arbete av Roland Boer) gjorde Lenin rasande, och vars entusiasm för avantgardistisk nyskapande konst störde hans mer traditionalistiska sinnen. Icke desto mindre respekterade och stödde Lenin i allmänhet Lunatjarskij's vidsynta, nytänkande politik efter 1917 i bolsjevikregimens upplysningskommisariat.

En annan lättretlig intellektuell, men från den yngre generationen, var Nikolaj Bucharin (som också var påverkad av Bogdanov), vars förhållande till Lenin verkar ha svängt från tumultartat uppror till lojal hängivenhet, och som på ett dynamiskt sätt hämtade stoff från, ibland skarpt drabbade samman med, men också påverkade Lenins egna uppfattningar (och bidrog till *Stat och revolution*).

Det fanns givetvis andra bolsjeviker som inte hade kontakt med Bogdanovs fraktion eftersom de hela tiden hade varit allierade med Lenin. Två stycken förtjänar speciell uppmärksamhet. Den ena var en alltför lite uppskattad men duglig underjordisk organisatör som blev en erfaren skribent och redaktör, den sofistikerade och sympatiska Lev Kamenev. Vissa har hävdats att Kamenev kunde bli alltför trevlig – och drabba samman med Lenin om vad han uppfattade som bolsjevikledarens

förkärlek för kompromisslös oförsonlighet. Men få hade större förståelse eller tillgivenhet för Lenin än denne kunnige ”högra hand”. Lenins andre nära medarbetare – mindre självsäker och därför ibland mer högdragen än Kamenev – var Grigorij Zinovjev, vars klassiska *Bolsjevikpartiets historia* visar att han kunde vara en utomordentlig och kunnig marxistisk lärare. Han kunde också vara en lysande talare, även om hans meriter som organisatör och administratör (i synnerhet när han ledde Kommunistiska internationalen) verkar ganska skiftande. Men i avgörande ögonblick (när oktoberrevolutionen föreslogs) gick han skarpt och öppet mot sin mentor. Det finns uppenbara och tydliga komplikationer i båda människors förhållande till Lenin som förtjänar mer seriösa analyser än vad som vanligtvis erbjuds.

Lyckligtvis har två andra viktiga figurer presenterat rikhaltiga och mångsidiga redogörelser för sina relationer till Lenin, som belyser olika egenskaper och svårigheter hos denna personlighet – den store författaren Maxim Gorkij (ännu en som hade stått Bogdanov nära), vars känslor för Lenin varierade våldsamt under åren, liksom den våldsamt polemiske motståndare som blev nära ledare ihop med Lenin under den ryska revolutionen, Leo Trotskij. Även här finns mycket material som Ali verkar ha använt väldigt lite.

Det förhållande som Lenin hade med alla dessa kamrater och andra går långt utöver ”den personliga sfären” – ty i detta såväl som så många andra fall *är* det personliga politiskt. Lenins kvalitéer som otroligt effektiv revolutionär ledare hör nära samman med den sorts relationer som han upprätthöll (eller i vissa fall inte kunde upprätthålla) med denna varierande räckta begåvade och energiska personligheter.

Tariq Alis mycket betydande bidrag ska inte klandras för att det inte gör någon omfattande analys av Lenins många viktiga relationer. De hör snarare till en ännu inte skriven fullständig biografi över Lenin. Isaac Deutscher – vars massiva och banbrytande böcker om Trotskij's liv har påverkat allt senare tänkande och forskning – dog just när han hade börjat skriva en sedan länge nödvändig Lenin-biografi. Ett av de värdefulla bidrag som Alis nya verk (som inte gör anspråk på att försöka ”fullborda” Deutschers projekt) ger, är att det pekar mot ett verk som återstår att skriva.

Än mer, *Leninismens dilemman* hjälper uppmärksamma läsare att förstå något av vad som hänt i historien, vår tids verklighet och hur framtiden skulle kunna utveckla sig om vi närmar oss den med förståelse och engagemang.

(Fler arbeten av Leblanc finns på marxistarkivet, t ex *Ofullbordad leninism*, och *Lenin och det revolutionära partiet* – Red.)